

I.B. MADRAXIMOVA

BOLALAR ADABIYOTI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

MADRAXIMOVA INOBAT BAHODIROVNA

BOLALAR ADABIYOTI

*Oliy o'quv yurtlarining
60110500-Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
talabalari uchun mo'ljallangan*

-14649/60-

«Mhamroh media»

TOSHKENT – 2025

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

UO'K 373.3;82-93

KBK 74.2;83.8

M-1

Taqrizchilar:

M.O.Hamidova – Namangan davlat universiteti Pedagogika fakulteti "Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim" kafedrası professori, f.f.n.

Q.A.Mambetaliyev – CDPU "Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va amaliyoti" kafedrası v.b. dotsenti, f.f.d

Ushbu o'quv qo'llanma bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga bolalar adabiyotining shakllanishi, uning ijodkorlari asarlarining yosh kitobxon o'quvchi tarbiyasida tutgan o'rni hamda o'zbek va jahon (rus) bolalar adabiyoti haqida keng ma'lumot berish, talabalarning og'zaki va yozma nutqini yanada rivojlantirish va savodxonligini oshirish, takomillashtirish borasida amaliy malaka hosil qilishlarini o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. O'zbek bolalar adabiyotining nodir namunalari bilan tanishtirib, ularda ilgari surilgan g'oyalar, qarashlar va bolalar ijodkorlari yuzasidan talabalarga nazariy bilimlar berish va amaliyotga tadbiiq qilishga o'rgatish, o'zbek va jahon bolalar adabiyotining rivojlanish davrlarini tahlil qilish, jahon va o'zbek bolalar adabiyoti vakillarlarining ijodini o'rganish, maktabgacha, maktab va katta maktab yoshidagi bolalar kitobxonligining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish maqsadida yaratildi.

O'quv qo'llanma O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024 yil 25 iyundagi 218-sonli buyrug'iga asosan chop etishga ruxsat etilgan.

ISBN 978-9910-9398-2-2

MUNDARIJA

Kirish	4
1. Bolalar adabiyoti fan sifatida. Bolalar adabiyotining maqsad va vazifalari ...	7
2. Bolalar adabiyoti va bolalar folklori. Bolalar folklorining janr xususiyatlari va pandnomalar	13
3. Mumtoz adabiyot va bolalar kitobxonligi. Alisher Navoiy ijodida komil inson tarbiyasi.....	26
4. Gulhaniyning "Zarbulmasal" asarining bolalar adabiyotida tutgan o'rni	45
5. O'zbek bolalar adabiyotining vujudga kelishi va taraqqiyot xususiyatlari. Abdulla Avloniy va Hamza Hakimzoda Niyoziy ijodi.....	50
6. G'ofur G'ulom va Sulton Jo'ra hayoti va ijodiy faoliyati.....	81
7. Bolalar adabiyotida adreslilik. Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalar adabiyoti	93
8. Zafar Diyor va Shukur Sa'dulla ijodiy faoliyati	100
9. Mahmud Murod va Kavsar Turdiyeva ijodi	108
10. Maktab yoshidagi kichik bolalar adabiyoti. Quddus Muhammadiy va Po'lat Mo'min hayoti va ijodi.....	119
11. Dilshod Rajab va Abduraxmon Akbarov ijodi	127
12. O'rta va katta yoshdagi bolalar adabiyoti. Hakim Nazir va Farhod Musajon ijodiy faoliyati	138
13. Nosir Fozilov asarlarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari. Miraziz A'zam hayoti ijodi.....	148
14. Tursunboy Adashboyev va Qambar Ota ijodiy faoliyati	162
15. Anvar Obidjon "Dahshatli Meshpolvon" dostonida folklor an'analari. Hamza Imomberdiyev ijodi.....	176
16. O'smirlar adabiyoti. Xudoyberdi To'xtaboyev va Safar Barnoyev ijodiy faoliyati.....	181
17. Latif Mahmudov va Normurod Norqobilov ijodi	185
18. Istiqlo davri bolalar adabiyoti. Rustam Nazar va Ziyod Komilov ijodiy faoliyati.....	188
19. Jahon bolalar adabiyoti. Aka-uka Grimmlar ertaklarida ilgari surilgan g'oyalar	200
20. Xans Kristian Andersen va Sharl Perro ijodi	205
21. Aleksandir Sergev Pushkin ertaklarida g'oyaviy-badiiy xususiyatlari.....	210
22. K. Chukovskiy va Marshak she'riyatining g'oyaviy-badiiy xususiyati	217
Glossariy	225
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	226

KIRISH

Bolalikdagi kechinmalar juda kuchli bo'lib, bolalar tevarak-atrofdagi hodisalarni to'g'ri tushunish uchun hali yetarlicha tajribaga ega emaslar. Bu holat, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun yaqqol ko'rinadi. Ular o'z his-tuyg'ularini to'g'ri ifoda etishda qiyinchilikka duch kelishlari mumkin, ammo bu taassurotlar ularning fe'l-atvorini shakllantirishga ta'sir qiladi. Shuning uchun bolalarni bolalar adabiyoti bilan tanishtirish, shaxsiy rivojlanish jarayonida muhim ahamiyatga ega.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, kattalarga nisbatan bolalarga kitobxonlik orqali ta'sir o'rganish oson, ammo o'ziga xos qiyinchiliklari ham bor. Bolalar juda sezgir va ta'sirchan bo'lishsa-da, ko'plab narsalarni hali bilmaydilar. Agar kattalar bolalarni kichikligidan ertaklar va afsonalar olamiga jalb qilsalar, bu ularda insoniy tuyg'ularni tarbiyalashga yordam beradi. Bu esa bolalarga bilim berishning muhim vosita ekanligini tushunishga ko'maklashadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'naviy dunyosini shakllantirish va ularda ruhiy kechinmalarni tarbiyalash masalasi ham muhimdir. Albatta, bolalikdagi barcha muammolarni faqat kitobxonlik orqali hal qilib bo'lmaydi; bola tarbiyasi turli usul va yo'llar orqali ilmiy pedagogik tamoyillar asosida amalga oshiriladi. Eng muhimi, har bir daqiqani qo'ldan boy bermasdan, bolalarni ajoyib kitoblar olamiga jalb etish katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Keyinchalik, kitob bilan tanishgan bolalar kitob qahramonlarining his-tuyg'ularini his qilib, kitoblarisiz o'z hayotlarini tasavvur qila olmay qolishlari mumkin.

Kattalar biror kitobni bugun yoki bir yil o'tgach o'qib chiqishlari mumkin, ammo bolalik davrida vaqt hissi boshqacha his qilinadi. Har bir kun bolalar uchun yangi kashfiyotdir, va bolalikdagi tuyg'ular shu qadar kuchli bo'lishi mumkinki, dastlabki taassurotlar butun umr davomida esda qolishi mumkin.

Shu sababli bolalik yillarining bir soatini zoye ketkazish juda achinarlidir. O'z vaqtida o'qilgan yaxshi kitob ba'zan inson taqdirini o'zgartirib, unga yo'lchi yulduz bo'lib, umrbod orzu-maqсадlarini belgilab berishi mumkin.

Yana bir muhim masala, bolalarni she'riyatni sevishga qanday qilib o'rgatishdir. Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim dasturida boshlang'ich sinflar uchun she'riy matnlar kiritilmoqda va bu matnlar shoirlar tomonidan dasturga mos ravishda tayyorlanadi. Ammo shoirning ko'plab she'rlari va ularning tahlili erkin tarzda bo'lishi kerak. Shoir o'z she'rlarini faqat o'zi uchun emas, balki bolalar uchun ham kerakli bo'lishini his qilishi lozim. Bu fikrlar buyuk Sharq allomalari asarlarida ham ko'tarilgan. Allomalar bolalarga ilm va ta'lim beradigan manba sifatida kitobning ahamiyatini va ularning savodxonligini oshirishda kitobning o'rnini teran his qilgan holda o'z mulohazalarini bayon etganlar.

O'rta asr allomalaridan Al-Forobiy fikricha, «zakovat – biror narsani juda tez, deyarli vaqt sarflamay yoki juda qisqa muddat ichida osonlik bilan fahmlay olish qobiliyatidir». Bu fikrlar bolalarning ilmiy zakovatini shakllantirishda tezlik va qisqa muddatda ularning dunyoqarashini rivojlantirishning eng samarali usullari haqida so'z yuritadi. Haqiqatan ham, buyuk zotlarda tafakkur va iste'dod bolalik davridayoq ma'lum ta'sirlar ostida shakllanadi. Sharq allomalarining bolaligi bilan bog'liq misollarni keltirish mumkin, chunki iste'dodli kishilar ko'plab misollarni o'z ichiga oladi. Ularning qobiliyatlarini bolaligidan aniqlab, tarbiyalash jarayonida alohida e'tibor berish muhimdir.

Bolalar kitobi bu vazifani bajarishda badiiy tilga suyanadi. Adabiy asarning tili uning g'oyaviy mazmunini aniq va ifodali ochib berish vositasidir. Yaxshi, ravon va obrazli til bilan yozilgan asar yozuvchining maqsad va fikrlarini kitobxonlarga tez va oson yetkazadi. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy «Mahbub-ul qulub» asarida tilni «ko'ngil xazinasining qulfi» deb ta'riflaydi.

Tilning asosiy xazinasini hikoyatlar, rivoyatlar, qissalar, afsonalar va ertaklar kabi turli adabiyot namunalari orqali o'z ifodasini topadi. Ijodkorlar insonlarni qisqa, mazmunli va chuqur mantiq bilan so'zlashishga undaydi. Bu talab, albatta, bolalar yozuvchilarining asarlariga ham tegishlidir.

Bolalar yozuvchisi qiziqarli va mazmunli asar yaratish uchun xalqning o'tmishi, hayoti va turmush tarzini, urf-odatlarini, shuningdek, inson hayotida uchraydigan barcha voqealarni yaxshi bilishi zarur. Bu holat bolalar adabiyotiga qo'yilgan eng muhim talablaridan biridir.

Ushbu o'quv qo'llanma asosan maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yo'nalishida o'quv reja asosida o'tkaziladigan "Bolalar adabiyoti" fanidan ma'ruza, amaliy va seminar darslarini tashkil etish uchun mo'ljallangan.

1-MAVZU : BOLALAR ADABIYOTI FAN SIFATIDA. BOLALAR ADABIYOTINING MAQSAD VA VAZIFALARI

REJA:

1. Bolalar adabiyoti fanining predmeti va vazifalari.
2. Bolalar adabiyotining o'rganilish tarixi.
3. Tayyorlov guruhlarida bolalar adabiyotining o'rganilishi va kitobxonlikka jalb etishning muqobil usullari.
4. Bugungi bolalar she'riyati va nasri haqida ma'lumot.

Tayanch so'zlar: nasriy sa'j shakli, hakim, donishmand, alloma, kitobxonlik, musavvir, matbuot, kitobchilik, xarakter, tur, janriy xususiyatlar, emotsionallik, lirik, komik, matbaa, badia, publitsistika, detektiv, fantastik, dilogiya, trilogiya, tetralogiya.

So'z san'ati sifatida e'tirof etiladigan badiiy adabiyotni o'rganish bolalar adabiyotidan boshlanadi. Bolalar adabiyotining asosiy vazifasi ta'lim bilan birga tarbiya bermoqlikdir. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017-yil 9-sentabrda e'lon qilingan «Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorida alohida belgilab berilganidek, bolalikdan kitob o'qishga qiziqish uyg'otuvchi o'quv-metodik, didaktik materiallar va badiiy adabiyotlarni tayyorlash haqidagi , 2017- yil 13- sentabrdagi «Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida»gi qarorlari ham bu fanning maqsad mohiyatini oydinlashtirishga yordam beradi. Bolalar adabiyoti deganda bolalar shoir va yozuvchilari tomonidan ularga mo'ljallab yozilgan maxsus asarlar tushuniladi. Bunday asarlar bolalar ma'naviyatini boyitadigan, ularga ma'naviy-estetik zavq berishi kerak. Bolalar adabiyotida aks ettirilgan voqea-hodisalar hayotiy, haqqoniy tasvirlanishi, bolalarning ruhiy olamiga mos tushunarli va qiziqarli bo'lishi kerak. Shunga ko'ra, bolalarga atalgan badiiy asarlar ularning fe'l-atvorlarini to'la namoyon qilishi bilan